

blättern vor >>

ĆWIEK subst. m., ab 1461; auch *ćwak*, *ćwek*, *ćwięk*, *ćwiok*. **1)** ‘Nagel, Reißzwecke’ – ‘gwóźdź z szeroką główką’: 1461 AKH XI 491, STP *Pro clavis ferreis al. czwykyk*. o 1532 BartBydż 66b, SPXVI *Gumphus, goszcz vel czwykyk*. o (1662) 1971 BorzNaw 169, SP17 *ciało niesiono w trunnie znamienitej, szmelcowanemi ćwiekami obitej*. o 1782 Os.Zel. 64, L *Cwieki gontowe*. o 1780–1786 Nar.Hist. 2 95, L *Darował Otton Bolesławowi ćwiek z krzyża Chrystusowego*. o 1834 PT VI 461-4, SJAM *U drzwi domostwa wszystkie klamki, ćwieki [A: cwieki], haki, / Albo ucięte, albo noszą szabel znaki: / Pewnie tu probowano hartu Zygmuntovek, / Którymi można śmiało ćwieki [A: cwieki] obciąć z główek*. o (1895) 1949 Żer.Opow. II 213, DOR *Na nogach miał trepy wystrugane z drzewa, bez przyszywy, podbite szeregiem ćwieków z ogromnymi łbami*. o 1952 Mort.Dni I 31, DOR *Duże, pojedyncze drzwi, nabijane ćwiekami kowalskiej roboty, skrzypnęły i jak skrzydło wachlarza okręciły się na wielkich, kutyh zawiasach*. – (SŁA), STP, SPXVI, CN, TR, L, SWIL, SW, LSP, DOR. **2)** ‘Hühnerauge, Warze’ – ‘odcisk, nagniotek, brodawka, kurzajka’: [einzQu.] (†1611) 1613 Syr.Ziel. 110, L *Cwieki albo brodawki twarde pod palcy w nogach, furunculi*. o (†1611) 1613 Syr.Ziel. 739, L *Narośliny przez stawy i członki, które łacinnicy clavos, my ćwiekami albo guóździami nazwać możemy*. o (†1611) 1613 Syr.Ziel. 1180, L *Po staropolsku te ćwieki kurzemi okami zowią*. – L, SW. **3)** *ćwieki w sercu/głowie; wbić komuś ćwieka w głowę/łeb* ‘jmdm. Sorgen bereiten, zu unentwegtem Nachdenken über eine bestimmte Sache, Angelegenheit etc. zwingen, jmdm. einen Floh ins Ohr setzen’ – ‘sprawić komuś kłopot, zmuszając do uporczywego myślenia o pewnej rzeczy, sprawie itp., zabić komuś klina’: (†1696) 1764 Pot.Syl. 185, L *Coraz mu nowe w sercu leżą ćwieki*. o 1775–1806 Teat.19c 69, L *Day go кату! wbiłes mi ćwiek w głowę*. o 1873 Fredro J.Żyw. 38, DOR *Ależ mu ćwieka w głowę wbiłem*. o †1902 Dyg., SW *Cwieki w głowie*. o (1903) 1948 Gomul.Miecz. II 91, DOR *Oстрым ćwiekiem wbiła mu się myśl, że nie będąc nikomu na tym świecie potrzebny, jest tym samym – zbyteczny*. o [LBel.] (1934) 1949 Boy Obrach. 136, DOR *Orgon w “Świętoszku” poza swoim ćwiekiem w głowie był rozsądnym i dzielnym człowiekiem*. – L, SWIL, SW, LSP, DOR. **4)** *wybić ćwiek/ćwieka komuś z głowy* ‘jmdm. etw. ausreden, einen lästigen (Wahn-)Gedanken austreiben’ – ‘wyperswadować komuś coś, przewyciężyć czyjaś natrętną myśl, manię’: (1895) 1953 Berent Fach. 82, DOR *I nie ma nikogo, kto by mu potrafił ten ćwiek z głowy wybić, gdyż on swe cierpienia tak pieści, że usunąć ich nikomu nie pozwoli*. o [LBel.] (1906) 1914 Chrzan. I.Lit. 376, DOR *Szlachcicowi polskiemu nie tak łatwo było ćwieka z głowy wybić, że “liberum veto” jest nieodzownym warunkiem istnienia Polski*. –

nur DOR. **5)** ‘hölzerner Schusternagel zum Aufnageln der Sohlen, Stift’ – ‘szewska szpilka drewniana do przybijania podeszew, sztyft’: (†1902) 1950–1953 Dygas.Now.I 68-69, DOR *Chłopak obrzynał albo nawet obrywał zużyte różnorodne elementy obcasowe, zabijał na nowo wypadające ćwieki i zawsze jakoś nosił buty na obcasach.* o [LBel.] 1951 Czesz.Pokol. 107, DOR *Siostra handluje drewnianymi ćwiekami, dratwą, szewską smołą, woskiem.* – SW, DOR. ◇ **Var:** *ćwak* subst. m. – SW; *ćwek* subst. m., [hapax] 2.H.15.Jh. PF V 8, STP *czwek pimpula.* – STP, SW; *ćwiek* subst. m., 1461 AKH XI 491, STP – (SŁA), STP, SPXVI, CN, TR, L, SWIL, SW, LSP, DOR; *ćwiek* subst. m. – SW; *ćwiok* subst. m. – SW. ◇ **Etym: 1)** mhd. *zwęc* subst. m., ‘Nagel von Holz oder Eisen, Bolzen’, LEX, nur für Inh. 1. **2)** mhd. *zwic* subst. m., ‘Nagel, Bolzen’, LEX, nur für Inh. 1. **3)** nhd. *Zwecke* subst. f., ‘Schusternagel’, GRI, nur für Inh. 1, 5. ◇ **Konk:** *gwóźdz* subst. f., bel. seit Ende 14.Jh., STP, zuerst geb. MAČZ, nur für Inh. 1. †*sztyft*. ◇ **Komp:** *ćwiekopis* subst. m., ‘Keilschrift’, bel. seit †1861, SW, zuerst geb. SW. ◇ **Der:** *ćwieczek* subst. m., 1560 RejWiz 68, SPXVI *By więc ćwieczki przybijal do rozumu słowá / Tedy Ńnádnie odpádną gdy Ńzáleie głowá.* Zuerst geb. MAČZ; *ćwioczek* subst. m., [hapax] 1568 RejZwierc 20, SPXVI, zuerst geb. SW; *ćwiekowy* adj., zuerst geb. CN, nur für Inh. 1; *ćwieczysty* adj., zuerst geb. CN, nur für Inh. 1; *ćwiekować* v. imp., ‘Nägel einschlagen; bis aufs Blut peitschen’, 1755–1756 Min.Ryt.3 87, L, zuerst geb. L; *ćwiekarz* subst. m., ‘Handwerker, der Nägel herstellt’, zuerst geb. BAN, nur für Inh. 1; *ćwiekarnia* subst. f., ‘Nagelschmiede’, zuerst geb. BAN, nur für Inh. 1; *ćwiekacz* subst. m., ‘Schuster, der mit Nägeln die Sohlen an Stiefel nagelt’, [hapax] 1961 Exp. 121, DOR, zuerst geb. DOR, nur für Inh. 5. ♦ Bisherige Etymologievorschläge nehmen, z. T. stillschweigend, eine direkte Entlehnung an. Die Form und Datierung von tsch. *cvěk, cvok* ‘Pflock, Schuhnagel’ (1379 BohFl 794, GEBAUER) spricht jedoch für eine tschechische Vermittlung. Inhalt 2 ist eine metaphorische Lehnübertragung nach lat. *clavus*; die Inhalte 3 und 4 sind im Polnischen entstandene metaphorische Übertragungen (bzw. zwei Formen der gleichen Metapher). Inhalt 5 ist eine Umfangsverengung von Inhalt 1.

blättern vor >>